

Ἑτυμολογικὴ Ἑρμηνεία
τῆς Ἀρχαίας Ἱατρικῆς Ὁρολογίας
(σύμφωνα μὲ ἀρχαῖα κείμενα)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ἑτυμολογική Ἑρμηνεία
τῆς Ἀρχαίας Ἱατρικῆς Ὁρολογίας
(σύμφωνα μέ ἀρχαῖα κείμενα)

ΑΘΗΝΑ 2009

Δημήτριος Καραμπερόπουλος, παιδίατρος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής Πανεπιστημίου Αθηνών
Μιλτιάδου 3, 145 62 Κηφισιά - Αθήνα
Τήλ.-Φάξ: 210 8011066
e-mail: karamber@otenet.gr
www.karaberopoulos.gr

Δημοσιεύεται στον Τιμητικό Τόμο του Όμοτίμου Καθηγητού Φιλοσοφίας
Βασιλείου Κύρκου.

Ἑτυμολογική Ἑρμηνεία τῆς Ἀρχαίας Ἱατρικῆς Ὁρολογίας (σύμφωνα μέ ἀρχαῖα κείμενα)

Σχετικά μέ τήν ἐτυμολογία τῆς ἀρχαίας ἱατρικῆς ὁρολογίας ὁ Γαληνός παρατηρεῖ ὅτι «ὄρος ἐστὶ λόγος δηλῶν ποῖον ἐστὶν ἐκεῖνο καθ' οὗ ἐστὶν ὁ λόγος» ἢ «ὄρος ἐστὶ λόγος τό εἶναι δηλῶν»¹. Σέ ἄλλο ἔργο του ὁ Γαληνός σημειώνει ὅτι οἱ προγενέστεροι ἔδιναν ἓνα ὄνομα γιά νά δηλώνεται τό νοούμενο, πού ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς γνώσεώς του, ἐπισημαίνοντας παράλληλα τήν νοοτροπία τῶν συγχρόνων του νά ἀμελοῦν τήν ὀνοματολογία, ὅπως χαρακτηριστικά γράφει: «Περὶ τῶν ὀνομάτων, οἷς οἱ παλαιοὶ μέν, ὥσπερ ἦν προσήκον, ἐχρῶντο τοῦ δηλῶσαι τό νοούμενον ἔνεκα. Τό σύμπαν δ' αὐτῆς ἦν σπούδασμα ἢ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀκριβῆς γνώσις. Οἱ νεώτεροι δέ ὀλίγου δεῖν ἅπαντες ἐν τοῖς ὀνόμασι κατατρίβουσι τόν ἑαυτῶν βίον, ἀμελήσαντες τῶν πραγμάτων»².

Ἀκόμη στό ἔργο τοῦ *Περὶ φυσικῶν δυνάμεων* προσθέτει ὅτι «ἀλλ' ἡμεῖς γε μεγίστην λέξεως ἀρετὴν σαφήνειαν εἶναι πεπεισμένοι»³ καί ὅτι «κατά τάς ἐπιστημονικὰς διδασκαλίας ἀρκεῖ τοῦνομα μόνον εἰπόντα καί τό σημαίνόμενον ἐξ αὐτοῦ, καθ' ὃ, τι περ' ἄν ὁ διδάσκων ἐθέλη,

1. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἱατρικοί*, α', C. G. Kuehn, (ed.) *Κλαυδίου Γαληνοῦ ἅπαντα*, *Claudi Galeni Opera omnia*, Lipsiae 1821-1830, ἐπανατύπωση Georg Olms Verlag, Hildesheim, Zurich, New York, 1997, τόμ. 19, σελ. 348. Στήν ἐκδοση αὐτή τῶν ἔργων τοῦ Γαληνοῦ γίνονται οἱ ἐν συνεχείᾳ παραπομπές. Γιά τήν ἱατρικὴ ὁρολογία βλ. καί τήν ἐργασία τῆς Π. Κοτζιά-Παντελῆ, «Ὁ Γαληνός γιά τήν ἱατρικὴ ὁρολογία καί τή γλώσσα», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς*, Περίοδος Β', Τεύχος Τμήματος Φιλολογίας, τόμ. 5, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 59-112. Γιά τό ἔργο «Ὅροι ἱατρικοί», πού θεωρεῖται ψευδογαληνικό καί γράφηκε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1ου αἰῶνα μ.Χ., ἐνδεικτικά βλ. Αἰμ. Δ. Μουρούδη, «Τό ψευδογαληνικό ἔργο Ὅροι ἱατρικοί καί ὁ Κώδικας Vaticanus Palat. Gr. 199», *Ἑλληνικά*, τόμ. 44, 1994, σσ. 319-340.

2. Γαληνοῦ, *Περὶ κράσεων*, Βιβλίον Α', κεφ. στ', C. G. Kuehn, τόμ. IX, σελ. 570.

3. Γαληνοῦ, *Περὶ δυνάμεων φυσικῶν*, Βιβλίον Α', κεφ. στ', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 1.

προέρχεται λοιπόν επί τήν τῶν πραγμάτων ὑφήγησιν»⁴. Ἐπίσης γιά τή δημιουργία τῶν ἰατρικῶν ὄρων σημειώνει ὅτι «νόμος ἐστὶ κοινός ἅπασι τοῖς Ἑλλήσιν, ὧν μὲν ἄν ἔχωμεν ὀνόματα πραγμάτων παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις εἰρημένα, χρῆσθαι τούτοις. Ὡν δ' οὐκ ἔχομεν, ἦτοι μεταφέρειν ἀπὸ τινος ὧν ἔχομεν, ἢ ποιεῖν αὐτούς κατὰ ἀναλογίαν τινὰ τήν πρὸς τὰ κατωνομασμένα τῶν πραγμάτων, ἢ καὶ καταχρῆσθαι τοῖς ἐφ' ἐτέρων κειμένοις»⁵.

Ἐπί πλέον ὁ Γαλιηνός τονίζει ὅτι γιά τήν ἀποφυγὴ τῆς ἀσάφειας θά πρέπει νά ὑπάρχει γιά κάθε πράγμα ἓνα ὄνομα, «καθ' ἐκάστου πράγματος ἓν ὄνομα, ἵνα μήτε παρὰ τήν ὁμωνυμίαν ἀσάφειά τις γένηται καὶ σοφίσματα συνίστηται κατὰ τόν λόγον, μήτε παραλείπηται τι πράγμα» καὶ ὅτι εἶναι ἀσυγχώρητο νά μήν ὑπάρχει ἡ σχετικὴ ὀρολογία «ἀδιόριστον δέ τι πράγμα παραλιπεῖν οὐ συγχωροῦμεν»⁶. Ἐπισημαίνει ἀκόμη ὅτι ἡ ὀνοματοθεσία δίνεται εἴτε ἀπὸ τό ὄργανο πού ἔχει πάθει βλάβη, ὅπως πλευριτίς, ἀρθριτίς, ὀφθαλμία, εἴτε ἀπὸ τό σύμπτωμα, ὅπως εἰλεός, τεινεσμός, σπασμός, ἢ ἀπὸ ὁμοιότητα, ὅπως καρκίνος, πολύπους, σταφυλή: «Πολλαχόθι μὲν γάρ ἀπὸ τοῦ βεβλαμμένου μορίου τὰ ὀνόματα, πλευριτίς, καὶ ἀρθριτίς, ὀφθαλμία...πολλαχόθι δ' ἀπὸ τοῦ συμπτώματος, εἰλεός καὶ τεινεσμός καὶ σπασμός...ἐνίστε δέ ἀπὸ τῆς πρὸς τι τῶν ἐκτός ὁμοιότητος, ἐλέφας καὶ καρκίνος καὶ πολύπους καὶ σταφυλή καὶ λεύκη καὶ μυρμηκία καὶ ἀθήρωμα καὶ στεάτωμα καὶ σταφύλωμα καὶ μελικηρὶς καὶ ἄνθραξ, ἄλωπεκία τε καὶ ὀφίαισις καὶ σύκωσις καὶ σατυριασμός καὶ πριαπισμός»⁷.

Διερευνηθήκαν μερικά κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν μέ σκοπό νά δοῦμε ἄν ὑπάρχει αὐτή ἡ αἰτιώδης σχέση μεταξύ του ἑλληνικοῦ ὄρου καὶ τοῦ σημαίνοντος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ καταγράψαμε τήν ἐριμνεῖα ὀρισμένων ἰατρικῶν ὄρων. Μάλιστα οἱ ἀπαρχές τῆς νεοελληνικῆς ἰατρικῆς ὀρολογίας, ὅπως ἔχουμε ὑποστηρίξει⁸, βρίσκονται στήν ἐποχὴ τῆς Νεοελληνικῆς Ἀναγέννησης ἢ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Οἱ Ἑλληνες ἰατροὶ συγγραφεῖς καὶ λόγιοι προσπαθοῦσαν τότε νά καθιερώσουν συγκεκριμένους

4. Γαλιηνοῦ, *Περὶ τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Α', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 32.

5. Γαλιηνοῦ, *Περὶ τῶν ἐν ταῖς νόσοις καιρῶν*, Βιβλίον, C. G. Kuehn, τόμ. VII, σελ. 417-418.

6. Γαλιηνοῦ, *Περὶ τῶν συμπτωμάτων διαφορᾶς*, Βιβλίον, C. G. Kuehn, τόμ. VII, σελ. 46.

7. Γαλιηνοῦ, *Θεραπευτικῆς μεθόδου*, Βιβλίον Β', C. G. Kuehn, τόμ. X, σελ. 82.

8. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ἑλληνικὴ ἰατρικὴ ὀρολογία: Οἱ ἀπαρχές τῆς κατὰ τό νεοελληνικό διαφωτισμό», *Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Ἰατρικῆς*, τόμ. 25, 2008, σελ. 244-247.

ιατρικούς όρους στά κείμενά τους, πού από τά μέσα του 18ου αιώνος ό αριθμός έκδοσης τών έλληνικών βιβλίων αυξάνονταν προοδευτικά ιδιαίτερα κατά τίς δύο προεπαναστατικές δεκαετίες⁹. Ένδεικτικά αναφέρουμε ότι ό ιατρός Ίωάννης Βούρος τό 1836 είχε προτείνει στην νεοϊδρυθείσα Ίατρική Έταιρεία Άθηνών τή σύσταση έπιτροπής «ίνα συνάξει λέξεις ιατρικάς καί ούτω νά σχηματίσει άν όχι ιατρικόν λεξικόν, τουλάχιστον έλεγchon ιατρικων λέξεων διά νά ευκολυνθεί ή ιατρική γλώσσα»¹⁰. Έπισημαίνουμε ότι πολλοί ιατρικοί όροι πού άπαντώνται στά έργα του Γαληνού χρησιμοποιήθηκαν από τούς νεώτερους Έλληνες ιατρούς καί έκτοτε έχουν εισαχθεί στην έλληνική ιατρική όρολογία, όπως διαπιστώνεται από τήν δημοσιευθείσα μελέτη μας¹¹ στην όποία καταγράφονται οί ιατρικοί αυτοί όροι, πού έχουν καταγραφεί στά έλληνικά ιατρικά συγγράμματα καί τήν Βιοϊατρική Ίατρική Όρολογία¹².

Παρατίθενται στη συνέχεια μερικοί ιατρικοί όροι καί ή έτυμολογική τους έρμηνεία, πού αναγράφεται σε άρχαία ιατρικά κείμενα:

«**Έγκέφαλος**» όνομάσθηκε διότι κείται, βρίσκεται μέσα στό κεφάλι, «τό γάρ εν τή κεφαλῇ κείσθαι διά τούτ' ώνόμασται»¹³.

«**Μυελός**», σύμφωνα επίσης μέ τόν Μελέτιο¹⁴ «λέγεται δέ ό έγκέφαλος καί μυελός, οίον μυχελός, από του εν μυχῷ ειλῆσθαι ό έστιν αυλίξεσθαι. Ή διά τό λειος εΐναι, ή εν μεμυκότη όστέφ τυγχάνειν».

«**Μήνιγγες**», λέγονται «διά τό μένειν εν αυταΐς τόν έγκέφαλον»¹⁵.

9. Σχετικά βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Η ιατρική ευρωπαϊκή γνώση στον έλληνικό χώρο 1745-1821*, Βιβλιοθήκη Ίστορίας τής Ίατρικής άρ. 1, Άθήνα, έκδ. Σταμούλη, 2003.

10. Βλ. Γεω. Ρηγάτου, *Η ιστορία τής Ιατρικής Έταιρείας Άθηνων, 1835-1985*, Άθήνα 1985, σελ. 39.

11. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Ίατρικοί όροι του Γαληνού στη νεοελληνική ιατρική όρολογία*, Άθήνα 2009 (*Επετηρίς Ίδρυματος Νεοελληνικων Σπουδων*, τόμ. 14, Άθήνα 2009, σσ. 117-133).

12. Βλ. *Βιοϊατρική όρολογία, έλληνοαγγλικό-άγγλοελληνικό Λεξιλόγιο MeSH-HELLAS, ΙΑΤΡΟΤΕΚ, Έταιρεία Ίατρικων Σπουδων, Έκδόσεις ΒΗΤΑ, Άθήνα 1991, καί Συμπλήρωμα*, Άθήνα 1997.

13. Γαληνού, *Περί χρείας τών εν άνθρωπου σώματι μοριών*, Λόγος Θ', κεφ. δ', C. G. Kuehn, τόμ. ΙΙΙ, σελ. 628, καί Μελετίου, *Περί τής του ανθρώπου κατασκευής*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1149.

14. Μελετίου, *Περί τής του ανθρώπου κατασκευής*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1149.

15. Μελετίου, *Περί τής του ανθρώπου κατασκευής*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1149.

«**Κρανίον**», ονομάσθηκε διότι ὡς κράνος ἐπικάθεται ἐπὶ τῆς παχείας μήνιγγος, «αὐτῇ δ' αὖ πάλιν τῇ παχείᾳ τὸ περικείμενον ἔξωθεν ὄστουν, ὃ δὴ καὶ κρανίον ὀνομάζουσι, καθάπερ τί κράνος ἐπίκειται»¹⁶.

«**Λιθοειδές ὄστουν**», τὸ ὄνομασαν διὰ τὴν ὡς λίθο, πέτρα στερεότητά του, «ὀνομάζεται λιθοειδές, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστιν»¹⁷.

«**Ληνός Ἡροφίλου**», «διπλώσεις τῆς μήνιγγος εἰς χώραν τινὰ κενή, οἷον δεξαμενήν, ἣν δὴ καὶ δὴ αὐτὸ τοῦτο προσαγορεύειν ἔθος ἐστὶν Ἡροφίλῳ ληνόν»¹⁸, (ληνός=δεξαμενή).

«**Κωνάριον**» ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς κῶνον, «ἔστι δὲ τοῦτο τὴν μὲν οὐσίαν ἀδήν, τὸ δὲ σχῆμα κῶνῳ μάλιστα παραπλήσιον, ὅθεν αὐτὸ τοῦνομα»¹⁹.

«**Νεῦρα**» ὀνομάσθηκαν σύμφωνα μὲ τὸν Μελέτιο ἀπὸ τὸ ρῆμα νεύω, δηλ. κλίνω πρὸς μία κατεύθυνση, «καὶ γὰρ τὰ νεῦρα τὴν ὀνομασίαν ἔσχε παρὰ τοῦ νεύειν πρὸς ἑαυτά»²⁰.

«**Παλίνδρομα νεῦρα λάρυγγος**» τὰ ὀνόμασε ὁ Γαληνός διότι παλινδρομοῦν, «τά τοῦ λάρυγγος ἴδια νεῦρα, τὰ παλινδρομοῦντα πρὸς ἐμοῦ κληθέντα»²¹.

«**Θυροειδής**» χόνδρος τοῦ λάρυγγος ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν «θυρέο», τὴν ἐπιμήκη ἀσπίδα, «τῷ προιμηκεστέρῳ τῷ καλουμένῳ θυρεῷ, καὶ τοῦνομα μὲν τῷ χόνδρῳ κατὰ τὴν πρὸς τοῦθ' ὁμοιότητα τοῖς ἀνατομικοῖς ἀνδράσιν ἐτέθη, καλέσασιν αὐτόν θυροειδῆ»²².

«**Ἄρυσαινοειδής**» χόνδρος ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς «ἀρυσταίνας», ἓνα εἶδος ἐλαιοδοχείου, «ὁ τρίτος χόνδρος... οὗ τὸ ἄνω πέρας ἀρυσταίνοειδές οἱ πλείστοι τῶν ἀνατομικῶν ὀνομάζουσι ἀπὸ τῆς τοῦ

16. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, Λόγος Θ', κεφ. θ', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 660-661.

17. Γαληνοῦ, *Περὶ ὄστων τοῖς εἰσαγομένοις*, C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 745.

18. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 708.

19. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, Λόγος Θ', κεφ. ιδ', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 675.

20. Μελετίου, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne P.G., τόμ. 64, σελ. 1160.

21. Γαληνοῦ, *Περὶ τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 53.

22. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 551. Σύμφωνα μὲ τὸ Λεξικὸ τῶν H. Liddell καὶ R. Scott, «Θυρεός καλεῖται ἡ ἐπιμήκης ἀσπίς, (ὁμοία το σχῆμα πρὸς θύραν) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κυρίως ἀσπίδα (τὴν στρογγύλην)».

σχήματος ομοιότητος πρὸς ταύτας δὴ τὰς προχόους, ἅς ἤδη καὶ ἀρυταίνας ἔνιοι καλοῦσιν»²³.

«**Ύοειδές ὄστυν**» διότι ὁμοιάζει μὲ τὸ γράμμα ὕψιλον, «διὰ τὸ σχῆμα ὀνομάζουσιν ὅτι ἔοικεν τῷ υ γράμματι»²⁴.

«**Καρδία**», σύμφωνα μὲ τὸν Μελέτιο «τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται παρὰ τὸ κρδαίνω τὸ σεῖω, ἀεικίνητος γάρ ἡ καρδία»²⁵, παραθέτοντας καὶ τὸ σχετικὸ χωρίο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, Ὀδύσεια Υ 23, πού ἡ καρδιά ἀναγράφεται ὡς «κρραδίη».

«**Τριγλώχινες**» βαλβίδες, διότι σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνατόμους μοιάζουν μὲ τίς γλωχίνες, τίς ἄκρες τῶν βελῶν, «ἢ σύνθεσις αὐτῶν ἔοικεν ἀκίδων γλωχίσιν»²⁶. «Σιγμοειδεῖς» βαλβίδες, ὀνομάσθηκαν ἀπὸ τὸ σχῆμα τους, «ἀπὸ τοῦ σχήματος ὑπὸ τῶν ἀκριβεστέρως τὰς ἀνατομάς ἐχόντων ὀνομαζόμενοι σιγμοειδεῖς»²⁷.

«**ᾠτα καρδίας**», παρομοιάσθηκαν μὲ τὰ ᾠτα πού βρῖσκονται ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς, «ὠνόμασται δ' οὕτως, οὐκ ἀπὸ χρείας ἢ ἐνεργείας τινός, ἀλλ' ἀπὸ μικρᾶς ομοιότητος, ὅτι τῆς καρδίας ἐκατέρωθεν, ὥσπερ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου, πρόκειται τὰ ᾠτα»²⁸.

«**Καρωτίς**» ὀνομάσθηκε ἡ ἀρτηρία πού φέρει τὸ αἷμα στό κεφάλι διότι κατὰ τὴν πίεσή της ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε ἄφωνος, καρῶδης, νυσταλέος λόγω μὴ αἱματώσεως τοῦ ἐγκεφάλου, «ὅτι πιεζόντων [αὐτῶν] καρῶδεις καὶ ἄφωνοι ἐγίνοντο»²⁹.

«**Κοίλη φλέβα**» ὀνομάσθηκε διότι εἶναι ἡ εὐρυτάτη τῶν φλεβῶν, (κοῖλος-κοιλότης-κοιλία), «τὴν κοίλην ὕστερον ὑπὸ τῶν ἱατρῶν ὀνο-

23. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Η', κεφ. ια', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 553.

24. Ρούφου Ἐφεσίου, *Περὶ ὀνομασίας τῶν τοῦ ἀνθρώπου μορίων*, ἔκδ. Ch. Daremberg καὶ Emile Ruelle, Paris, 1879, σελ. 155.

25. Μελετίου, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1217 καὶ 1236.

26. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Ζ', κεφ. ιδ', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 478.

27. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Ζ', κεφ. ιδ', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 477.

28. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Ζ', κεφ. ιε', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 484.

29. Ρούφου Ἐφεσίου, *Περὶ ὀνομασίας τῶν τοῦ ἀνθρώπου μορίων*, ἔκδ. Ch. Daremberg καὶ Emile Ruelle, Paris, 1879, σελ. 163.

μασθεΐσαν, ἐπειδὴ τῶν κατὰ τό σῶμα τοῦ ζώου φλεβῶν ἐστὶν εὐρυτάτη»³⁰.

«**Οὐρανίσκος**» ἔλαβε τό ὄνομα ἀπό τῆς ὁμοιότητος μέ τόν οὐρανόν, «ἐστὶ τό ἀνώτερον μέρος τοῦ στόματος ἐκ τῆς πρὸς οὐρανόν ὁμοιότητος τό ὄνομα λαμβάνων»³¹.

«**Υπεζωκός**» ὀνομάσθηκε διότι ὑπεζωννύει, ἐπενδύει τίς πλευρές «ἐπειδὴ τὰς πλευρᾶς ὅλας ἔσωθεν ὑπέζωκεν»³².

«**Διάφραγμα**» ἀπεκλήθηκε διότι διαφράττει, χωρίζει τόν θώρακα ἀπό τήν κοιλία, «ἔστι τις μῦς μέγας στρογγύλος, ὃν ὀνομάζουσιν μέν ἐν δίκῃ διάφραγμα, διαφράττοντα τῶν τῆς τροφῆς ἀγγείων τά τοῦ πνεύματος ὄργανα»³³.

«**Περιτόναιον**» ὀνομάσθηκε ἀπό τό περιτείνω δηλ. τανύεται καί ἀπλώνεται ἐπάνω στά σπλάχνα, «κέκληται ἀπό τοῦ περιτετάσθαι πᾶσι μέν τοῖς σπλάχνοις, πᾶσι δέ τοῖς ἐντέροις, ἔτι δέ τοῖς ἀγγείοις, ὅσα μεταξὺ φρενῶν [διαφράγματος] τ' ἐστὶ καί σκελῶν»³⁴.

«**Ἐπίπλοον**», διότι ἐπίκειται τοῦ στομάχου σύμφωνα μέ τόν Γαληνό, «ἐπιχειῖσθαι μέν οὖν τῇ γαστρὶ καί οἷον ἐποχειῖσθαι τοῦπίπλοον (ἔθεν περ καί τοῦνομα κέκτηται)»³⁵.

«**Ἀπευθυσμένον**» «ἐπὶ εὐθείας τεταμένον, κατὰ ὃ καί οὕτως ὠνόμαστα»³⁶.

«**Σφιγκτήρες**» ἀποκλήθηκαν διότι τό κάτω μέρος τοῦ ἀπευθυμένου κυκλικά περισφίγγεται ἀπό τούς μῦς ὡς σφιγκτήρα, «τοῦ δ' ἀπευθυσμέ-

30. Γαληνοῦ, *Εἰς τό Ἱπποκράτους περί διαίτης ὀξέων νοσημάτων*, Βιβλίον Δ', C. G. Kuehn, τόμ. XV, σελ. 782.

31. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 368.

32. Γαληνοῦ, *Περί ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Ἑβδομον, κεφ. β', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 591.

33. Γαληνοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Ε', κεφ. ιε', C. G. Kuehn, III, σελ. 398.

34. Γαληνοῦ, *Περί ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Ἑκτον, κεφ. δ', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 550.

35. Γαληνοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Δ', κεφ. ια', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 295.

36. *Ἀνεπίγραφον περί ἀνατομῆς τῶν τοῦ ἀνθρώπου μορίων*, Oeuvres de Rufus d'Éphèse, (eds) Ch. Daremberg and Emile Ruelle, Paris 1879, σελ. 180.

νου τό κάτω πέρας ὑπό μυῶν ἐν κύκλω περικειμένων σφίγγεται. Καί δὴ τοῦνομα αὐτῷ σφιγκτήρα διὰ τοῦτ' οἶμαι τεθεικέναι τινὰς»³⁷.

«**Μήτρα**» λέγεται «διὰ τό εἶναι μητέρα πάντων τῶν βρεφῶν»³⁸.

«**Χόριον**», «ἐπειδή χώρημά ἐστι τοῦ ἐμβρύου οἰονεῖ χωρίον, ἢ ἐπειδή χορηγείται τήν τροφήν αὐτῷ»³⁹, «ὠνόμασται δέ οὕτως, ἐπειδή πολλάι φλέβαι καί ἀρτηρίαι κατ' αὐτόν εἰσιν ὥσπερ ἐν χορῷ τινι συνελλυθυῖαι, καί δι' αὐτοῦ τρέφεται τό ἔμβρυον»⁴⁰.

«**Ἀλλαντοειδῆς ὑμήν**», «τήν ὀνομασίαν ἀπό τοῦ σχήματος ἔχοντα, παραπλήσιος γάρ ἐστιν ἀλλάντι»⁴¹.

«**Ἐφήβαιον**», ὀνομάσθηκε διότι ἐκεῖ οἱ τρίχες εἶναι μικρές, «διὰ τό βαίνειν τάς τρίχας ἐκεῖ, ὀλίγας καί τε μικράς βαιός γάρ ὁ μικρός»⁴².

«**Ὠκυτόκια**», φάρμακα, τά ὅποια ἐπιφέρων ταχύν τοκετόν⁴³, (ὡκύς σημαίνει ταχύς).

«**Σύλληψις**» «ὠνόμασται ἀπό τοῦ συγκράτησις εἶναι τοῦ σπέρματος»⁴⁴.

37. Γαληνοῦ, *Περί χρειᾶς τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, Λόγος Δ', κεφ. ιθ', C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 334.

38. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. 19, σελ. 362. Ἐπί πλέον ὁ Σωρανόσ προσθέτει «Ἡ μήτρα καί ὕστερα λέγεται καί δελφύς. Μήτρα μὲν οὖν, ὅτι μήτηρ ἐστί πάντων τῶν ἐξ αὐτῆς γεννωμένων ἐμβρύων, ἢ ὅτι τάς ἐχούσας αὐτήν μητέρας ποιεῖ, κατά δέ τινας, ὅτι μέτρον ἔχει χρόνον πρὸς κάθαρσιν καί ἀπότεξιν. Ὑστερα δέ διὰ τό ὕστερον ἀποδιδόναι τά ἑαυτῆς ἐνεργήματα, ἢ διὰ τήν ἐσχάτην κείσθαι πάντων των σπλάχνων, εἰ καί μή πρὸς ἀκρίβειαν ἀλλά κατά πλάτος. Δελφύς δέ διὰ τό ἀδελφῶν αὐτήν εἶναι γεννητικὴν», Σωρανοῦ, *Γυναικείων Α'*, 6.

39. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 454.

40. Στεφάνου τοῦ φιλοσόφου καί ἱατροῦ, *Εἰσήγησις εἰς τήν τοῦ πρὸς Γλαύκωνα Γαληνοῦ Θεραπευτικὴν*, ἔκδοσις ὑπό Keith Dickson, Brill, Leiden-Boston-Koln, 1998, σελ. 204.

41. Ὁρειβασίου, *Ἱατρικαὶ συναγωγαί*, ἔκδοσις Bassemaker et Daremberg, Παρίσι 1858, τόμ. 3, σελ. 75.

42. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1233.

43. Μνημονεύεται ὁ ὄρος «ὡκυτόκια» στήν Ἱπποκρατικὴ Συλλογὴ «Γυναικείων Πρῶτον 77». Βλ. ἔκδ. Ἐ. Littré, *Oeuvres completes D'Hippocrate*, vol. VIII, Paris 1853, ἐπανατύπωση Bibliothèque Interuniversitaire de Médecine, σελ. 170, καί στήν ἔκδ. Α. Μαρτίνου, ἐπιμ. Γ. Πουρναρόπουλου, Ἀθήνα 1968, τόμ. 5, σελ. 120. Ἐπίσης καί στό Θεοφράστου, *Περί φυτῶν Ἱστορίας*, 9.9.3, ἔκδ. Loeb Classical Library with an English translation by Sir Arthur Hort, vol. II, London 1980, σελ. 262.

44. Σωρανοῦ, *Γυναικείων Α'* 43, ἔκδ. «Κάκτος», Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία «Οἱ Ἑλληνες» ἀρ. 237, τόμ. 1, Ἀθήνα 1996, σελ. 112.

«**Κύησις**», σύμφωνα μέ τόν Σωρανό «καλεΐται δέ κύησις παρά τό κεύθησις εΐναι, τουτ' ἔστιν ἀπόκρυψις. Τό γάρ κεύθειν ἔστι τό κρύπτειν, καί τό ἐν τῇ μήτρα δέ συνειλημμένον κρύπτεται»⁴⁵.

«**Δυστοκία**», εΐναι «δυσχερῆς τόκος», «μετά δυσεργείας ἀποκύησις»⁴⁶.

«**Ἀμφιβληστροειδῆς χιτών**» τοῦ ὀφθαλμοῦ διότι ὁμοιάζει μέ ἀμφίβληστρο=ἀλιευτικό δίχτυ, «προσέοικε μέν γάρ ἀμφιβλήστρο τό σχῆμα»⁴⁷.

«**Κερατοειδῆς χιτών**» τοῦ ὀφθαλμοῦ διότι ὁμοιάζει μέ τά ξύσματα τῶν κεράτων στή λαμπρότητα: «ἐοικέναι τοῦτο τοῖς κέρασι τοῖς εἰς λεπτά τετμημένοις...οὗτος οὖν ὁ κερατοειδῆς χιτών λεπτός καί σκληρός καί πυκνός γενόμενος, εὐθύς ἄρ' ἔμελλεν ἔσεσθαι καί λαμπρός, οἷος ἐπιπέμπειν αὐγὴν ἐπιτηδειότατος εἶναι, παραπλησίως τοῖς ἀκριβῶς διεξεσμένοις τε καί λελεπτυμένοις κέρασιν»⁴⁸.

«**Ἴρις ὀφθαλμοῦ**», ἴρις εΐναι ὁ κύκλος, «καλεΐται ἴρις ὁ τόπος οὗτος ὑπό τῶν περι τά τοιαῦτα δεινῶν. Ἐνιοι δέ στεφάνην ὀνομάζουσι»⁴⁹.

«**Κανθοί**» ἀποκαλοῦνται «ἀπό τοῦ κνήθεσθαι συνεχῶς ὑπό τοῦ παρεισορέοντος παντός ὑγροῦ»⁵⁰.

«**Ρίνες**», λέγονται «διά τό δι' αὐτῶν ρεῖν τά ἐξ ἐγκεφάλου»⁵¹.

«**Μυκτῆρες**», «ἀπό τοῦ μυκτριζεῖν ἡμᾶς οὓς διαπαίζομεν, ἢ ἀπό τοῦ τήν μύξαν ἐξιέναι δι' αὐτῶν»⁵².

«**Δαγῶν**» διότι ἐκεῖ λήγουν οἱ πλευρές, «παρά τό λήγω· ἐκεῖσε γάρ λήγουσιν αἱ πλευραί»⁵³.

«**Μηρός**», καλεΐται «ὅτι μερίζεται κατ' ἐκεῖνο τό μέρος τό σῶμα»⁵⁴.

45. Σωρανοῦ, *Γυναικείων* Α' 43.

46. Σωρανοῦ, *Γυναικείων* Δ' 1.

47. Γαλινοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 762.

48. Γαλινοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 771-772. Ἐπίσης μνημονεύεται καί ἀργότερα «ἐπεὶ δέ οὗτος ὁ χιτών παρεμφερῆς ἔστι τῷ κέρατι τῇ τε στερεότητι ἅμα καί διαφανότητι, κερατοειδῆς ἦκουσε», Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, *Ὁδοῦ Μαθηματικῆς*, 1749, σελ. 357.

49. Γαλινοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπῳ σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 768.

50. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1180.

51. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1180.

52. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1180.

53. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1233.

54. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1262.

«**Ὄστεολογία**», «τῶν ἀνθρωπίνων ὀστῶν ἐμπειρίαν ἀκριβῆ λαβεῖν»⁵⁵ (ὀστοῦν+λόγος).

«**Ἀστράγαλος**», διότι κρατάει ὀρθή τή βάση τοῦ ποδός, σύμφωνα μέ τόν Μελετίου ἐκ τοῦ ἀστραβῆς ποῦ σημαίνει ἀκλόνητος, εὐθής, μή ἐστραμμένος⁵⁶.

«**Πτέρνα**» ἐπειδή σ' αὐτό τό ὀστοῦν πέφτει ὄλο τό βάρος τοῦ σώματος, «παρά τό ἐπιπεπωκέναι αὐτῇ ὄλον τό σῶμα»⁵⁷.

«**Ἴνιον**», διότι κατέρχεται ἀπό τήν κορυφή «ἀπό τοῦ ἐν τῇ καταβάσει τῆς κορυφῆς κάτω ἰέναι ἢ ἀπό τοῦ ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τάς ἴνας, ἤγουν τά νεῦρα»⁵⁸.

«**Μέτωπον**», ὑπεράνω των ὠπῶν δηλ. τῶν ὀφθαλμῶν, «οἶον ὑπέρωπον, τό ὑπεράνω τῶν ὠπῶν, ἤγουν τῶν ὀφθαλμῶν»⁵⁹.

«**Ἡθμοειδῆ ὀστᾶ**», ὁ Γαληνός ὑποστηρίζει ὅτι θά ἔπρεπε νά ὀνομάζονται σπογγοειδῆ ὅπως ἔλεγε ὁ Ἴπποκράτης διότι ἔχουν ποικίλες κατατρήσεις καί δέν εἶναι εὐθύτρητα ὅπως οἱ ἠθμοί, «βέλτιον δ' ἦν οὐκ ἠθμοειδῆ καλεῖν αὐτά μᾶλλον περ ἢ σπογγοειδῆ, καθάπερ Ἴπποκράτης εἵκαζε. Ποικίλα γοῦν ἐστι ταῖς κατατρήσεσιν, ὥσπερ οἱ σπογγιαί, καί οὐκ εὐθύτρητα, καθάπερ οἱ ἠθμοί»⁶⁰.

«**Ζύγωμα**» (ζυγωματικόν ὀστοῦν), ὀνομάζεται διότι ὡς ζυγός διαρθροῦται μετά τῆς ἄνω γνάθου καί τῆς κεφαλῆς, «τό τοῖνον ὀστοῦν τοῦτο λεπτόν, ὅ συνάπτει τήν ἄνω γένυν τῇ κεφαλῇ, καλεῖται ζύγωμα πρὸς τῶν ἀνατομικῶν, ἐπειδή καί αὐτός ὁ Ἴπποκράτης φάσκων ὑποζυγῶσαι δηλοῖ συνάγειν ἀλλήλοισ τά δύο ὀστᾶ, καθάπερ ζυγόν ὑποκειμένον αὐτοῖς»⁶¹.

«**Βελονοειδῆς**» ἀπόφυσις «οἱ μέν ἀλεκτρούνων πλήκτροις εἰκάζουσιν, οἱ δέ γραφεῖων πέρασι, καί προσαγορεύουσι βαρβαρίζοντες στυλοει-

55. Γαληνοῦ, *Περί ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Α', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 220.

56. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1265.

57. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1268.

58. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1152.

59. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1152.

60. Γαληνοῦ, *Περί χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 622, 695.

61. Γαληνοῦ, *Εἰς τό Ἴπποκράτους περὶ ἄρθρων ὑπόμνημα Β'*, G. C. Kuehn, τόμ. XVIII, σελ. 426.

δεῖς. Ἔνεστι δ', εἰ βούλοιο, γραφοειδεῖς τε καὶ βελονοειδεῖς ὀνομάζειν αὐτάς»⁶².

«**Φατνία**», ὀνομάσθηκαν «διὰ τὴν πρὸς τὰς φάτνας ταύτας ἐμφέριαν, αἷς χρῆται τὰ βοσκήματα»⁶³.

«**Ἰερὸν ὄστουν**», «συνήθως τῶν ἀρχαίων ἱερά τὰ μεγάλα καλούντων»⁶⁴.

«**Δελτοειδῆς μῦς**» ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸ σχῆμα τοῦ μυός, «ἐνθα το δελτοειδές ἐργάζεται σχῆμα, διότι καὶ τινες ὄλον αὐτόν ὠνόμασαν δελτοειδῆ»⁶⁵.

«**Στόμαχος**», λέγεται ὅτι «τὰ ἀπὸ τοῦ στόματος εἰς αὐτόν χεῖται»⁶⁶.

«**Πέψις**» ἐκ τοῦ ρήματος πέσσω, πού σημαίνει χωνεύω, μαλακῶνω⁶⁷.

«**Δωδεκαδάκτυλον**» «Ἡρόφιλος ὠνόμασε δωδεκαδάκτυλον ἀπὸ τοῦ μήκους αὐτῆ τὴν ἐπωνυμίαν θέμενος»⁶⁸.

«**Νῆσις**», «ὅτι κενόν αἰεὶ τροφῆς εὐρίσκεται»⁶⁹.

«**Εἰλεός**», ἀπὸ τὸ ρῆμα εἶλω, πού σημαίνει φράζω. Στόν εἰλεὸ δὲν ἀποβάλλονται ἀέρια καὶ κόπρανα, ὑπάρχει ἔντονος περισταλιτισμὸς τῶν ἐντέρων μαζί μὲ πόνο. «Εἰλεός ἐστι φλεγμασμένη ἐντέρων, ὥστε μῆτε φύσας μῆτε διαχωρήματα διεξιέναι, στρόφους δὲ ἰσχυροὺς παρακολουθεῖν καὶ ἀλγήματα ὑπερβεβηκότα»⁷⁰.

«**Μύες**» λέγονται «παρὰ τὸ μύειν ἐν ταῖς οἰκείαις ἐνεργείαις»⁷¹.

«**Σύνδεσμος**», «ἐξ ὄστου εἰς ὄστουν ἐμφυόμενα σύνδεσμος ἀμφοῖν γίννεται κοινός, ἐν τοῦτο μόνον ἐργαζόμενα, συνεχέειν ἀλλήλων τὰ συνδεσμούμενα τῶν ὀστέων»⁷².

62. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, G. C. Kuehn, τόμ. III, σελ. 592.

63. Γαληνοῦ, *Περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων*, C. G. Kuehn, τόμ. III, σελ. 872.

64. Ρούφου Ἐφεσίου, *Περὶ ὄστων*, Ch. Daremberg and Emile Ruelle, Paris 1879, σελ. 190.

65. Γαληνοῦ, *Περὶ ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Γ', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 354.

66. Μελετιίου, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1217.

67. Βλ. καὶ Δ. Λυπουρλῆς, *Ἱπποκράτης, Ἱατρικὴ θεωρία καὶ πράξις. Ἀνθολόγησι, μετάφρασι, εἰσαγωγῇ, σχόλια*, Ἔκδ. Ζήτηρος, ἄρ. 1, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 24.

68. Γαληνοῦ, *Περὶ τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 396.

69. Γαληνοῦ, *Περὶ ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Ζ', κεφ. θ', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 572.

70. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἱατρικοί*, σογ', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 423.

71. Μελετιίου, *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1160.

72. Γαληνοῦ, *Περὶ ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων*, Βιβλίον Α', κεφ. ε', C. G. Kuehn, τόμ. II, σελ. 268.

«**Ἡπαρ**», «παρά τό ἐπῆρθαι καί κεκυρωῶσθαι ἤ παρὰ τό ἐπαρδεύειν ὄλον τῷ σώματι αἷμα»⁷³.

«**Πύλαι ἥπατος**», ὅπως γιά νά εἰσέλθει κανεῖς στίς πόλεις πρέπει νά περάσει τίς πύλες παρόμοια καί ἡ τροφή ἀπό τά ἔντερα πρῖν φθάσουν στό ἥπαρ πρέπει νά περάσουν ἀπό τόν συγκεκριμένο τόπο τίς πύλες, «ἐκ τῆς κοιλίας τροφή πάσα πρὸς ἓνα τόπον τοῦ ἥπατος, ὃν ἀπ' αὐτοῦ τοῦδε τοῦ νῦν εἰρημένου πύλας ὀνομάζουσιν. Οὔτε γάρ εἰς τὰς πόλεις εἰσελθεῖν τις δύναται, πρῖν διελθεῖν τὰς πύλας, οὔτ' εἰς ἥπαρ ἀφίκεσθαι, πρῖν ἐν τούτῳ γενέσθαι τῷ χωρίῳ»⁷⁴.

«**Χοληδόχος κύστις**», διότι ἔλκει, δέχεται τή χολή, «ἔλκει τό χολῶδες ὑγρόν εἰς ἑαυτήν»⁷⁵.

«**Σπλήν**», «εἴρηται παρὰ τό ἐπισπᾶσθαι εἰς ἑαυτόν τά φαυλισθέντα τῶν ὑγρῶν»⁷⁶, σύμφωνα μέ τόν Μελέτιο.

«**Νεφροί**», «παρὰ τό νεύφασθαι τῷ οὔρῳ, ὃ ἐστί βρέχεσθαι»⁷⁷ [νεύφω=βρέχω, ἐξ οὗ καί νέφος].

«**Οὔροδόχος κύστις**», κύστις πού δέχεται τό οὔρο⁷⁸.

«**Φίμοσις**», «φίμος ἐστίν ἡ τῶν πόρων φυσικῶν κατάκλεισις»⁷⁹.

Ὅροι μερικῶν παθήσεων

«**Αἰμορραγία**», ἡ βίαιη ἔκχυση αἵματος μετά ἀπό τρώση ἑνός ἀγγείου, «αἰμορραγία ἐστίν αἷματος λάβρος ἔκχυσις κατά περιόρουσιν μέν μεγάλης οὔσης τρώσεως, κατ' ἀκοντισμόν δέ εἰς στενότητα τυγχάνουσα ὡς ἐπί τῶν φλεβοτομιῶν»⁸⁰.

«**Αἰμορροΐς**», ὀνομάζεται ἡ μικρή ροή τοῦ αἵματος «ἡ κατά διαπήδησιν καί κατ' ὀλίγον αἵματος φορά»⁸¹.

73. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1224.

74. Γαληνοῦ, *Πρὸς Πατρόφιλον περί συστάσεως ἰατρικῆς*, C. G. Kuehn, τόμ. I, σελ. 285.

75. Γαληνοῦ, *Περί τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 372.

76. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1224.

77. Μελετίου, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Migne, P.G., τόμ. 64, σελ. 1236.

78. Γαληνοῦ, *Περί τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', κεφ. η', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 373.

79. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 445.

80. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 456.

81. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 457.

«**Φλεγμονή**» ονομάσθηκε διότι φλέγεται τό μέρος ἐκεῖνο τοῦ σώματος, «εἶρηται δέ φλεγμονή ἀπό τοῦ οἴον φλέγεσθαι τόν τόπον»⁸², «κοινόν μέν οὖν ἀπάσαις ἡ ἄμετρος ἐστι θερμασία καί οἴον φλόγωσις, ὅθεν περ καί τό τῆς φλεγμονῆς ὄνομα κατ' αὐτῶν ἐπιφέρειν ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς»⁸³. Ὁ Σωρανός ὁμοίως σημειώνει τόν ὄρο ἀλλά προσθέτει «καί οὐχ ὡς ὁ Δημόκριτος εἶρηκεν ἀπό τοῦ αἴτιον εἶναι τό φλέγμα»⁸⁴.

«**Γλαύκωμα**», διότι τά φυσιολογικά μέρη τοῦ ὀφθαλμοῦ παίρνουν τό γλαυκό χρώμα, (κυανόφαιο χρώμα), «ἐστι τῶν κατὰ φύσιν ὑγρῶν εἰς τό γλαυκόν χρώμα μεταβολή»⁸⁵.

«**Πλευρῖτις**», ονομάσθηκε ἡ πάθησις τοῦ ὑπεζωκότος, πού ὀνομάζονταν πλευρά, «νόσημα ἐστὶ τοῦ τὰς πλευρῶν ὑπεζωκότος ὑμένους»⁸⁶.

«**Ὁρθόπνοια**», διότι ἀνασηκώνεται ὁ ἀσθενής λόγω τῆς δύσπνοιας, «δύσπνοια μετά στεναχωρήσεως, ὡς πνίγεσθαι δοκεῖν, ἀνακαθίζειν τε διά τοῦτ' ἐπιχειρεῖν, ὅπερ ὀρθόπνοιαν ὀνομάζουσιν»⁸⁷.

«**Ἐπιληψία**», ἀπό τό ἐπίληψις, ἐπιλαμβάνω, πού σημαίνει προσβάλλω, «ἐστὶν ἐπίληψις διανοίας καί τῶν αἰσθητηρίων μετά τοῦ πίπτειν ἐξαίφνης τοὺς μέν μετά σπασμοῦ, τοὺς δέ ἄνευ σπασμοῦ»⁸⁸.

«**Μύλη**» ονομάσθηκε διά τήν σκληρότητα πού παρουσίαζε ὁ ὄγκος κατὰ τήν ψηλάφησι τῆς μήτρας: «ἡ λεγομένη μύλη, καθὼς ἄλλοι λέγουσιν μύλος, σκίρωσις ἐστὶν τῆς ὑστέρας... ὠνόμασται δέ “μύλος” ἀπό τῆς δυσκινήσιας καί τοῦ βάρους... πρόδηλος ὄγκος περὶ τό ἐπιγαστρὸν ἀπηνῆς λιθώδης...»⁸⁹. Ἐπίσης ὁ Ὁρειβάσιος σημειώνει: «Ἰστέον ὅτι ὁ μέν Σωρανός ἐν τοῖς *Γυναικείois* διά τό σκληρόν καί δυσκίνητον μύλην ἢ μύλον ὀνομάζεσθαι φησίν»⁹⁰.

82. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 441.

83. Γαληνοῦ, *Πρὸς Γλαύκωνα θεραπευτικόν*, Βιβλίον Β', κεφ. α', C. G. Kuehn, τόμ. XI, σελ. 71.

84. Σωρανοῦ, *Γυναικείων Γ'*, 17, 1.

85. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, τμδ', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 435.

86. Γαληνοῦ, *Περὶ τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 77.

87. Γαληνοῦ, *Περὶ τῶν πεπονθῶτων τόπων*, Βιβλίον Ε', C. G. Kuehn, τόμ. VIII, σελ. 120-121.

88. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, σμ', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 414.

89. Σωρανοῦ, *Γυναικείων Γ'* 36.

90. Ὁρειβάσιου, *Ἱατρικαὶ Συναγωγαί*, ἔκδ. Bassemaker et Daramberg, Παρίσι, τόμ. 3, σελ. 681.

«**Σάρκωμα**», παθολογική αύξηση σαρκός, «σάρκωμά ἐστι σαρκός ἐν τοῖς μυκτῆρσι παρά φύσιν αὐξήσις»⁹¹.

«**Τερηδών**», σύμφωνα μέ τόν Γαληνό ὀνομάσθηκε ἡ πάθηση ἀπό τήν παρουσία τρημάτων στό ὄστουν, δηλ. ἀπό τό τετραίνω, τιτράω, τρηδών: «τερηδών ἐστίν ὄστου κατάτρησις ἀπό φθορᾶς, τό δέ ὄνομα τῷ πάθει ἀπό τῶν συμβεβηκότων τρημάτων»⁹².

«**Πολύπους**», «εἴρηται δέ πολύπους (ἐν τοῖς μυκτῆρσι) ἀπό τῶν πολυπόδων. Ὡς γάρ ἐκεῖνοι πολλάς ἔχουσιν ἀποσχίδας πλαδαροί τέ εἰσι καί αὐξανόμενοι, οὕτω καί τοῦτο τό πάθος»⁹³.

«**Ἀθήρωμα**», ὀνομάσθηκε διότι μοιάζει μέ τήν ἀθάρη, δηλ. τό χυλό χοντροκομμένου σιταριοῦ: «τό μέν ἀθήρωμά ἐστίν ὄγκος ὀμόχρους, ἀνώδυνος, ἐν χιτῶνι νευρώδει περιέχων ἀργοῦ ὑγροῦ συλλογήν, εἰκότος τῆ λεγομένη ἀθάρη τῆ ἐξ ἀλεύρου ἐψουμένου σκευαζομένη»⁹⁴.

«**Κυνάγχη**», ὀνομάσθηκε ἡ πάθηση στήν ὁποία ἡ γλώσσα ἐξέρχεται ἀπό τό στόμα, ὅπως στά σκυλιά, τούς κύνες: «τόδε καλέεται, ἦτοι τῷ ξυνεχῆί πάθει τῶνδε τῶν ζῶων, ἢ τῷ ξυνήθει τῆς προβολῆς τῆς γλώσσης καί ἐν ὑγείῃ»⁹⁵.

«**Ναυτία**», ὀρίσθηκε ἡ πάθηση πού παρουσιάζεται ὅταν εἶναι κανεῖς στό πλοῖο, πού τό ὄνομα εἶναι ναῦς⁹⁶.

«**Ἀλωπεκία**», ὀνομάσθηκαν οἱ δερματοπάθειες διότι παρατηρήθηκαν στίς ἀλεποῦδες: «ὅτι συνεχῶς γίνονται ταῖς ἀλώπεξιν»⁹⁷.

«**Κηρίον**», ὀνομάσθηκε ἡ δερματοπάθεια αὐτή ἀπό τό ἐξερχόμενο ὑγρό πού ὀμοιάζει μέ τό μέλι τοῦ Ὑμητοῦ: «ἔτερον πάθος τοῦ δέρματος

91. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, τό', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 439.

92. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, τρε', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 443.

93. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, σμ', C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 439.

94. Ἀετίου, *Λόγος πεντεκαίδεκατος*, ἔκδ. Σκ. Ζερβοῦ, 1909, σελ. 24.

95. Ἀρεταίου, *Περί αἰτίων καί σημείων ὀξέων παθῶν*, Α', 7, 1, (Περί συνάγχης).

96. Σχετικά βλ. Mirko D. Grmek, *Οἱ ἀσθένειες στήν αὐγή τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐρευνα στήν παθολογική πραγματικότητα τοῦ προϊστορικοῦ, ἀρχαῖου καί κλασικοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου*, μετάφραση Ἄφρ. Νικολαΐδου, Ἑλ. Ταμβάκη, Γ. Βαρέμης, Σπ. Ποταμιάνος, ἔκδ. Χατζηνικολή, Ἀθήνα 1989, σελ. 63.

97. Γαληνοῦ, *Περί συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατά τόπους*, Βιβλίον Α', C. G. Kuehn, τόμ. XII, σελ. 382.

ὅ καλοῦσι κηρίον, ἐπειδή τὰ κατατρήσεις ἔχει μείζοντας, ὑγρότητά τε περιεχούσας ὑμηττίω μέλιτι παραπλησίαν»⁹⁸.

«**Πιτυρίασις**», ὀνομάσθηκε διότι στήν πάθηση αὐτή τὰ ἀποπιπτόμενα λέπια ἀπό τό κεφάλι ὁμοιάζουν μέ τὰ πίτουρα: «πιτύροις ὅμοια ἀπό τοῦ τῆς κεφαλῆς δέρματος ἀποπίπτει πολλάκις ἐνίοις κνωμένοις καί διά τοῦτο πιτυρίασιν ὀνομάζουσιν οἱ ἰατροί τό σύμπτωμα τοῦτο»⁹⁹.

«**Τέρμινθος**», «τέρμινθοι δέ εἰσιν ὑπεροχαί ἐπί τοῦ χρωτός συνιστάμεναι, στρογγύλαι, μελανόχλωροι, ἐοικυῖαι τερερεβίνθου καρπῶ» καί «οἱ τῶ τοῦ τερμίνθου καρπῶ παραπλήσιοι, κατά τό δέρμα συνιστάμενοι παρά φύσιν ὄγκοι»¹⁰⁰. «Τάχα δέ τέρμινθος ἐκλήθη διά τό ποικίλον τῆς χροιάς, ὅτι καί ὁ καρπός τῆς τερμίνθου ποικίλος, εἶγε ἡ μέν φλύκταινα μέλαινα, τό δέ τῶ ἀποσύρματι ἐοικός ἀνευρεθέν, καί τό πύον ἡσυχῆ λευκόν»¹⁰¹.

«**Διαβήτης**»¹⁰², ἀπό τό ρῆμα διαβαίνω «... ὀνομάσθηκε ἡ πάθηση, ἐπειδή μοιάζει μέ διαβήτη, καθότι τὰ ὑγρά δέν παραμένουν στό σῶμα, παρά χρησιμοποιοῦν τό ἀνθρώπινο σῶμα ὡς διαβήτη (σκάλα) μέσω τῆς ὁποίας ἐξέρχονται»¹⁰³.

«**Κήλη**», κάθε ὄγκος ὀνομάζονταν κήλη καί ἐξ αὐτοῦ ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενο δόθηκε τό ὄνομα: «Πᾶς ὄγκος ἐν ὁσχεῷ κήλη λέγεται, ὕδρο-κήλη, ἐντεροκήλη, κισσοκήλη, ἐπιπλοκήλη, ἐντεροεπιπλοκήλη»¹⁰⁴.

98. Γαληνοῦ, *Περί συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατά τόπους*, Βιβλίον Α', κεφ. η', C. G. Kuehn, τόμ. XII, σελ. 464.

99. Γαληνοῦ, *Περί συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατά τόπους*, Βιβλίον Α', κεφ. στ', C. G. Kuehn, τόμ. XII, σελ. 459.

100. Γαληνοῦ, *Εἰς τό Ἱπποκράτους περί χυμῶν ὑπόμνημα Γ'*, C. G. Kuehn, τόμ. XVI, σελ. 461 καί Γαληνοῦ, *Τῶν Ἱπποκράτους γλωσσῶν ἐξήγησις*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 145.

101. Ὁρειβασίου, *Ἱατρικῶν συναγωγῶν*, Βιβλίον 44, κεφ. ια', Bussemaker et Daremberg, *Oeuvres d'Oribase*, Pars, 1858, τόμ. 3, σελ. 609.

102. «Καλεῖται μέν ὑπό τινων ὕδρος εἰς ἀμίδα τό πάθημα, διαβήτην δ' ἔνιοι προσαγορεύουσι, ἄλλος δέ τις παλαιός ἀνήρ εἰς οὖρα διάρροϊαν ὠνόμαζε», Γαληνοῦ, *Περί κρίσεων*, C. G. Kuehn, τόμ. IX, σελ. 597.

103. Ἀρεταίου, *Περί αἰτίων καί σημείων χρονίων παθῶν Β'*, II, 4, «Περί διαβητέω» (ἀπόδοση στή νεοελληνική ἀπό ἐκδ. Κάκτος).

104. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἱατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 448.

«**Βρογγοκήλη**» ονομάζεται «ὄγκος παρά τῷ βρόγχῳ»¹⁰⁵. Ὅμοίως στὸν Ἄετιο σημειώνεται «ὁ περὶ τὸν βρόγχον γινόμενος ὄγκος βρογγοκήλη ὠνόμασαι. Πᾶς γάρ ὄγκος παρά τοῖς ἀρχαίοις κήλη ὠνόμασαι»¹⁰⁶.

«**Χολέρα**», ὡς χολάδες ὠνόμαζαν τὰ ἔντερα καὶ ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθηκε ἢ πάθησι σύμφωνα μὲ τὸν Ἀλέξανδρο Τραλλιανό, στὸ *Περὶ χολέρας Βιβλίον*: «μὴ ὑποβάλη δέ τις χολέραν καλεῖσθαι τὸ πάθος, ὅτι ὑπὸ χολῆς εἴωθε γίνεσθαι πάντως, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐντέρων ἐθεώρουν ἐκκρινόμενην τὴν διὰ γαστρός προσφερομένην ὕλην, τὰ δέ ἔντερα χολάδας οἱ παλαιοί, ὡς φησί καὶ Ὅμηρος “κέχυντο χαμαὶ χολάδες”, τούτου χάριν καὶ τὸ πάθος χολέραν ἐκάλεσαν»¹⁰⁷.

«**Καρκίνος**», ἡ κακοήθης πάθησι τῶν μαστῶν, στοὺς ὁποίους οἱ φλέβες ἦταν διογκωμένες πού ἔμοιαζαν μὲ τὰ πόδια τοῦ καρκίνου, (=καβουριοῦ), ἔδωσαν τὸ ὄνομα καρκίνος καὶ κατ' ἐπέκτασι καὶ σέ ὅλες τίς κακοήθειες, «ἐπὶ τῶν τιθῶν [μαστῶν] εἶδομεν πολλάκις ἀκριβῶς ὄγκον ὅμοιον καρκίνῳ ζῳῷ. Καθάπερ γάρ ἐπ' ἐκείνου πόδες ἐκατέρωθεν εἰσι τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦδε τοῦ πάθους αἱ φλέβες ἀποτεταμέναι τοῦ παρά φύσιν ὄγκου τὸ σχῆμα καρκίνῳ παραπλήσιον ἐργάζονται»¹⁰⁸.

«**Υδατὶς κύστις**», «ἐπιτηδειότατόν ἐστι τὸ ἦπαρ ὑδατίδας γεννῆσαι κατὰ τὸν ἔξωθεν αὐτῷ παρακείμενον ὑμένα.... ἐάν οὖν ποτέ συμβῆ ῥαγῆναι τὰς ὑδατίδας, ἐκχεῖται δηλονότι τὸ ὕδωρ εἰς τὴν κατ' ἐπιγάστριον περιτοναίου χώραν»¹⁰⁹.

«**Παθογνωμονικά συμπτώματα**», σύμφωνα μὲ τὸν Γαληνό «ταῦθ' ἠγεῖσθαι χρῆ γνώρισμα βέβαια τῶν νοσημάτων ὑπάρχειν»¹¹⁰.

«**Συνδρομή**», ὄρος γιὰ τὸ ἄθροισμα τῶν συμπτωμάτων, «τὸ γάρ προειρημένον ἄθροισμα τῶν συμπτωμάτων ἐπὶ τοῦ πυρέττοντος, ὃ συνδρομὴν καλεῖν»¹¹¹.

105. Γαληνοῦ, *Ὅροι ἰατρικοί*, C. G. Kuehn, τόμ. XIX, σελ. 443.

106. Ἀετίου Ἀμιδινοῦ, *Λόγος πεντεκαίδεκατος*, κεφ. στ', «περὶ βρογγοκήλης», ἔκδοσι Σκευοῦ Ζεφροῦ, Ἀθηνᾶ, τόμ. 21, 1909, σελ. 22.

107. Ἀλεξάνδρου Τραλλιανοῦ στὸ *Περὶ χολέρας*, Βιβλίον Ἑβδομον, κεφ. ιδ'.

108. Γαληνοῦ, *Τῶν πρὸς Γλαύκωνα Θεραπευτικῶν*, Βιβλίον Β', κεφ. ιβ', C. G. Kuehn, τόμ. XI, σελ. 140-141.

109. Γαληνοῦ, *Ἱπποκράτους Ἀφορισμοὶ καὶ εἰς αὐτοὺς ὑπομνήματα*, C. G. Kuehn, τόμ. XVIII A, σελ. 165.

110. Γαληνοῦ, *Πρὸς Πατρόφιλον Περὶ συστάσεως ἰατρικῆς*, C. G. Kuehn, τόμ. I, σελ. 273.

111. Γαληνοῦ, *Περὶ αἰρέσεων τοῖς εἰσαγομένοις*, C. G. Kuehn, τόμ. I, σελ. 72.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Μέ τά ένδεικτικά αὐτά παραδείγματα γίνεται φανερό ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἱατρικοί ὄροι ἀνταποκρίνονταν στό σημανόμενο καί ὅπως χαρακτηριστικά ὁ Γαληνός παρατηρεῖ μέ τούς ἱατρικούς ὄρους «οἱ παλαιοί...ἐχρῶντο τοῦ δηλῶσαι τό νοούμενον ἔνεκα»¹¹². Οἱ ἀρχαῖοι ἱατρικοί ὄροι, οἱ ὁποῖοι καθιερώθηκαν ἀπό τούς συγγραφεῖς τῶν ἱατρικῶν θεμάτων κατά τήν ἐποχή τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ καί μετά τήν ἴδρυση τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, τό 1837, ἀποτελέσαν τή βάση γιά τήν σημερινή ἐλληνική ἱατρική ὀρολογία, καί γενικότερα γιά τήν διεθνή ἱατρική ὀρολογία.

112. Γαληνοῦ, *Περί κρίσεων*, Βιβλίον Α΄, κεφ. στ΄, C. G. Kuehn, τόμ. IX, σελ. 570.